

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Nasiba Ataniyazovna Izbaskanova.
Baslawish klass oqirshilarini logikalik
oylaw qabiletin rawajlandiruv usullari //
«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan
hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-
amaliy konferensiya materiallari
(Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). –
Nukus, 2026. – B. 672–675. – DOI:
[https://doi.org/10.66073/ReFocus-
Conf/0910129](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910129)

BASLAWISH KLASS OQIRSHILARININ LOGIKALIQ OYLAU QABILETIN RAWAJLANDIRUV USULLARI

Nasiba Ataniyazovna Izbaskanova

Ajiniyaz atindagi NMPI

Annotaciya: Bul maqalada baslawish klass oqirshilarini oylaw qabiletin rawajlandiruvdin ilimiy-metodikaliq tiykarlari uyreniledi. Oqirshilardn analiz, sintez, salistiruv, ulwmalastiruv ham logikalik juwmaq shigariw konlikpelerin qaliplestiruv ozgeshelikleri ashup beriledi. Problemalik oqituv, didaktikalik oyinlar, jumbaqlardn pedagogikalik imkaniyatlarini analiz etiledi. Sonin menen birge, baslawish klasslarda aniq-obrazli pikirlewden awizeki-logikalik pikirlewge otiv procesin tamiyinleytuyn usullar ham kriteriyalari soz etiledi.

Tayanish sozler: oylaw qabileti, baslawish klass, logikalik pikirlew, analiz, sintez, jumbaq, pedagogikalik usullar.

Kirisiw

Baslawish klass jasindagi balalar bilim ham konlikpelerdi iyelewdi ke imkaniyatlarina iye. Olardn aqiliy rawajlaniruv tek jas shegaralari menen belgilenbeydi. Oqituv mazmunu, oqituvshinin metodikalik sheberligi, oqir ortasi ham balanin belsendi qatnasu oylaw proceslerini rawajlaniruvina tasir etedi. Sol sebepli oqirshinin mumkinshiliklerin tek jasina qarap sheklew emes, al onin rawajlaniruvina qolayli sharayatlar jaratuv ahmiyetli.

Baslawish mektep jasinda balanin psixikalik rawajlaniruvinda sezimlik qabillawdan abstrakt ham logikalik pikirlewge otiv procesi juz beredi. Bul dawirde oqirshilar predmetlerdin sirtqi belgilerin baqlaw, olardi salistiruv, boleklerge ajratuv, ulwmalastiruv ham belgili bir juwmaqlarqa keliw arqali oylaw iskerligin jetilistiredi. Oqituvshinin tiyisli metod ham usullardi tañlawu oqirshilardn aqiliy mumkinshiliklerin ashivga, oqirvga bolgan qizigirshiligin arttirivga ham oz betinshe pikirlew konlikpelerin qaliplestirivge jardem beredi.

Izertlewler ham natijeler:

Baslawish klass oqirshilarini oylaw qabiletin rawajlandiruv balanin jas ozgeshelikleri, individual qabiletleri ham oqir iskerliginin mazmunu menen tigriz baylanisli. Mektepke shekemgi dawirde bala kobinese aniq predmetler, suwretler ham tikeley baqlaw arqali pikirlese, mektepte oqir procesinin mazmunu keneyiwine baylanisli abstrakt tusiniklerdi iyelew imkaniyatini artadi. Biraq bul ozgeris birden juz bermeydi, al sistemali oqituv ham maqsetli pedagogikalik jardem tiykarinda basqishpa-basqish qaliplese.

Awizeki-logikalik pikirlew oqirshinin predmetler ham hadiyseler arasindagi baylanislardi soz arqali tusindirivi, daliller keltirivi ham juwmaq shigariw menen belgilenedi. Misali, oqirshi

«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

ósimliktiń ósıwı ushın suw, jıllılıq kerek ekenligin tek yadlap qoymastan, bul faktorlar arasındagı baylanıstı túsindiriwi múmkin. Bunday tapsırmalar oylawdıń izbe-izligi hám mazmunlılıgın rawajlandıradı. Oylaw qábiletin rawajlandırıw procesinde analiz, sintez, salıstırıw, ulıwmalastırıw, konkretlestiriw hám abstrakciyalaw sıyaqlı aqılıy operaciyalar ayrıqsha áhmiyetke iye. Bular bir-biri menen baylanıslı bolıp, oqıwshınıń bilimdi tereń túsiniwine hám onı túrli jaǵdaylarda qollanıwına múmkinshilik beredi. Analiz – predmet, hádiyse yamasa máselelerdi bólek bólimlerge ajratıp, olardıń ózgesheliklerin hám ózara baylanısların úyreniw procesi. Baslawısh klass oqıwshıları analiz arqalı predmettiń túsi, forması, ólshemi, wazıypası hám basqa belgilerin ajratıwǵa úyrenedi. Mısalı, oqıwshıǵa birneshe ósimlik súwreti kórsetiledi. Ol súwretlerdiń tamırı, japıraǵı hám gúli sıyaqlı bólimlerin ajratadı. Keyin bul bólimlerdiń atqaratuǵın wazıypaların túsindiredi. Bunday tapsırma tek baqlawdı emes, al analizlew qábiletin de rawajlandıradı.

Sintez – bólek bólimlerdi, belgilerdi yamasa maǵlıwmatlardı birlestiriw arqalı pútin túsiniw hám jańa juwmaq payda etiw procesi. Analiz predmetti bóleklerge ajratsa, sintez sol bólekler arasındagı baylanıstı anıqlap, olardı bir pútin sistema sıpatında qarawǵa múmkinshilik beredi. Baslawısh klass oqıwshıları ushın sintezdi iyelew analizge qaraǵanda qıyınraq bolıwı múmkin. Sebebi bala kóbinese predmettiń ayırım belgilerin atap ótiwi menen sheklenedi, biraq bul belgilerdi bir-biri menen baylanıstırıp, ulıwma juwmaq shıǵarıw ushın qosımsha járdemge mıtáj boladı.

Salıstırıw – eki yamasa birneshe predmet, hádiyse yamasa túsiniktiń uqsas hám ózgeshe táreplerin anıqlawǵa baǵdarlangan. Bul usıl oqıwshılardıń baqlawshılıǵın, analizlew qábiletin hám logikalıq juwmaq shıǵarıw kónlikpesin rawajlandıradı. Baslawısh klasslarda salıstırıw tapsırmaları anıq predmetler hám súwretler menen baslanıp, keyin abstrakt túsiniqlerge ótiwi múmkin. Mısalı, oqıwshılar almanı hám almurtı salıstıradı. Olar túsi, forması, dámi, ólshemi boyınsha uqsaslıqların hám parıqların anıqlaydı.

Ulıwmalastırıw – birneshe predmet yamasa hádiysege tán bolǵan ulıwma belgilerdi ajratıp, olardı bir túsiniw yamasa topar astında birlestiriw procesi. Bul oylaw operaciyası oqıwshınıń bilimlerdi sistemalastırıwına hám jańa túsiniqlerdi ózlestiriwine járdem beredi. Mısalı, oqıwshı alma, almurt, júzim hám shabdal sıyaqlı predmetlerdi baqlap, olardıń bári miywe ekenligin anıqlaydı. Bunda bala ayırım predmetlerdiń belgilerin ulıwmalastırıp, «miywe» degen ulıwma túsinikti qáliplestiredi. Baslawısh klass oqıwshılarınıń logikalıq pikirlewi rawajlanıw procesinde birqansha ózgeshelikler menen ajralıp turadı. Bul jastaǵı balalar konkret predmetler hám kórgizbeli materiallar menen isleskende joqarı belsendilik kórsetiwi múmkin. Biraq abstrakt túsiniqlerdi, jasırın baylanıslardı hám quramalı sebepli-nátıyjeli qatnaslardı túsiniwde oqıtıwshınıń járdemine mıtáj bolıwı itimal. Balalar kóbinese predmettiń kózge kórinetuǵın belgilerine súyenedi. Mısalı, olar eki predmetti tek ólshemi yamasa túsi boyınsha salıstırıwı múmkin, biraq olardıń wazıypası, qurılısı yamasa ishki baylanısların esapqa almaydı. Sol sebepli oqıtıwshı oqıwshılardı predmettiń tek sırtqı belgilerin emes, al mazmunlıq hám funkciyalıq qásiyetlerin de úyreniwge baǵdarlawı kerek. Oylaw operaciyalarınıń rawajlanıwı

birdey tezlikte jüz bermeydi. Bir oqıwshı analizlewde jaqsı nátiye kórsetse, ekinshisi salıstırıw yamasa ulıwmalastırıw tapsırmaların orınlawda artıqsha qıyınshılıq seziniwi múmkin. Sonın ushın oqıtıwshı individual oqıtıw usıllarınan paydalanıwı kerek. Analiz hám sintez óz aldına bólek procesler bolǵanı menen, ámelde olar bir-biri menen tıǵız baylanısta ámelge asadı. Oqıwshı predmetti bóleklerge ajratqan waqıtta, sol bóleklerdiń ózara baylanısların da anıqlaydı. Keyin bul maǵlıwmatlar tiykarında ulıwma juwmaq shıǵaradı. Problemalıq oqıtıw oqıwshını belgili bir mashqalanı óz betinshe sheshiwge baǵdarlaydı. Oqıtıwshı tayar juwaptı beriw ornına, oqıwshılardı sorawlar arqalı pikirlewge, dáliller keltiriwge hám sheshim jolların izlewge jetekleydi. Didaktikalıq oyunlar baslawısh klass oqıwshılarınıń jas ózgesheliklerine sáykes bolıp, oqıw procesine qızıǵıwshılıqtı arttıradı. Oyun barısında bala maǵlıwmatlardı analizleydi, salıstıradı, toparlastıradı hám belgili bir qaǵıydaǵa súyengen halda qarar qabıllaydı. Soraw-juwap usılı oqıwshılardı óz pikirlerin awızeki bayanlawǵa, dálillewge hám basqa oqıwshılardıń juwapların tıńlawǵa úyretedi. Baslawısh klasslarda jumbaqlardan paydalanıw oylaw qábiletin rawajlandırıwdıń qızıǵarlı hám metodikalıq jaqtan áhmiyetli usıllarınıń biri bolıp tabıladı. Jumbaq mazmunında predmettiń yamasa hádiyseniń ayırım belgileri jasırın túrde beriledi. Oqıwshı usı belgilerdi analizlep, olardı salıstırıp hám ulıwmalastırıp, juwapqa keliwi kerek. Jumbaqar menen isleskende oqıwshılardıń tek durıs juwapqa keliwi emes, al sol juwaptı qanday jol menen tapqanı da áhmiyetli. Sol sebepli oqıtıwshı «Sen juwaptı nege bunday dep oyladıń?», «Jumbaqtaǵı qaysı belgi saǵan járdem berdi?» sıyaqlı sorawlar arqalı pikirlew procesin ashıwı múmkin. Jumbaqardı oqıw sawatlılıǵı, matematika, tábiyiy pánler hám kórkem-óner sabaqlarında integraciyalap qollanıwǵa boladı. Mısalı, matematika sabaǵında sanlar hám geometriyalıq figuralar haqqında logikalıq jumbaqlar, tábiyiy pánlerde ósimlikler hám haywanatlar haqqında jumbaqlar usınılıwı múmkin.

Juwmaq

Baslawısh klasslarda oylaw qábiletin rawajlandırıw – bilimlendiriw procesiniń áhmiyetli wazıypalarınń biri. Bul proces oqıwshılardıń bilimlerdi ózlestiriwi menen birge, analiz, sintez, salıstırıw, ulıwmalastırıw hám logikalıq juwmaq shıǵarıw sıyaqlı aqlıy belgiler támiyinleydi. Baslawısh mektep jasında balalardıń anıq-obrazlı pikirlewinen awızeki-logikalıq pikirlewge ótiwi birqansha pedagogikalıq sharayatlardıǵa baylanıslı. Oqıtıwshı oqıwshılardıń jas hám individual ózgesheliklerin esapqa alıp, problemalıq tapsırmalar, didaktikalıq oyunlar, jumbaqlar, soraw-juwaplar iskerligin sistemalı túrde shólkemlestiriwi kerek.

Oylaw qábiletin rawajlandırıwǵa baǵdarlangan metodlar oqıwshılardıń oqıwǵa qızıǵıwshılıǵın arttırıp ǵana qoymay, olardı óz betinshe pikirlewge, maǵlıwmatlardı qayta islewge hám turmıshlıq jaǵdaylarda qollanıwǵa úyretedi. Sol sebepli baslawısh klasslarda oylaw qábiletin qalıplestiriwdi oqıw procesiniń ayrıqsha baǵıtı sıpatında izbe-iz hám maqsetli túrde alıp barıw zárúr.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Mavlonova R.A, Abdurahimova.D «Pedagogik mahorat». Oquv qo'llanma: Fan va texnologiya, T. 2012.

2. Pirniyazova A.Q, Pirniyazov Q. Bekniyazov Q. Baslawish klasslarda ana tilin oqitiw metodikasi. Sabaqlıq: “Sano-standart” –Tashkent: 2018.

3. Тўхлиев Б. Адабиёт ўқитиш методикаси. –Тошкент: Ўзбекистон Миллий кутубхонаси. 2010.

4. Qalimbetov B, Uspanova J, Abdijabbarova X. Oqıw kitabı 3-klass ushın sabaqlıq. – Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2019.